

הרב יצחק בן-פזי

סוד המשנה בעריכתה

מבנה פרק ד במשנה סוכה

א. הקדמה

חקר המשנה מאז ימי תלמידי רנ"ק לפני כמאה וחמישים שנה¹ עסק בעיקר בחקר נוסח המשנה ועדיו, בשלבי התהוות המשנה ועריכתה. חוקרים רבים עסקו בכך והציעו הצעות שונות. בבתי המדרש המסורתיים לימוד המשנה היווה חלק משני ומקדים ללימוד הגמרא. נמצא, שגם אלו וגם אלו, כמעט שלא עסקו בדרכי העריכה של המשנה, ועוד פחות מכך עסקו בקיומה של מגמה בדרך העריכה.

ידועה ומפורסמת המגמה המנמוטכנית² של המשנה, ובדרך זו פתרו רבים את עצמם מן הצורך לעסוק באופן העריכה של המשנה. במאמר זה ברצוני להציע דרך בלימוד המשנה אשר תנסה להראות כי רבי יהודה הנשיא בעריכת המשנה לא הוסיף דינים אגב גררא, אלא עריכת המשנה היא מלאכת מחשבת וכל הלכה במקומה. יתר על כן, ננסה להראות כי בדרך עריכת המשנה ביקש רבי לזון לא רק בפרטי ההלכות המובאות במשניות השונות אלא לעסוק גם בצד הערכי ומחשבתי של הדברים. ובאופן פרטי, בדרך העריכה של פרק ד במסכת סוכה, בא רבי לזון במתח ובמחלוקת שבין הצדוקים והפרושים בהתנהלות חג הסוכות במקדש ובמדינה.

ב. חלוקת הפרק

בדרך כלל, רגילים אנו לעיין בפרק משנה כאשר הוא מופיע ברצף מילולי של הלכות, וגם אז, בדרך כלל, אנו מעיינים בפרק לפי חלוקה של יחידות הקרויות בפינו 'משנה'. טרם בואנו לנתח את הפרק מבחינה ערכית הגותית, ולנסות להסביר תופעות אלה, נערוך תחילה את הפרק במבנה ספרותי של: $1 + (2 \times 3) + 1$, על פי סממנים ספרותיים ולשוניים. נעיין תחילה בפרק המסודר בצורת טבלה, באופן המבליט את הביטויים הספרותיים החוזרים והמדגיש את הכלים הספרותיים בהם השתמש העורך, ולאחר מכן נשתדל ללמוד את המשמעויות הנובעות מכך.

¹ רנ"ק – ר' נחמן קרוכמל (1785-1840), היה הוגה דעות והיסטוריון יהודי, מראשי תנועת ההשכלה היהודית במאה ה-19. חיבר את הספר **מורה נבוכי הזמן**, שבו פרש את משנתו ההגותית, והעמיד תלמידים שהיו מראשי תנועת ההשכלה ו'חכמת ישראל'. מבין תלמידיו הרוחניים היה, למשל, ר' זכריה פרנקל (מי שהיה אביה הרוחני של היהדות הקונסרבטיבית), שחיבר את ספר המחקר: **דרכי המשנה, התוספתא, מכללתא, ספרא וספרי**, העוסק בשאלות העריכה של ספרים אלו.

² מנמוניקה היא עזר זיכרון, ומנמוטכניקה היא שיטה של שימוש בעזרי זיכרון.

[פרק ד]	
[א] לולב וערבה – ששה ושבעה; ההלל והשמחה – שמונה; סוכה וניסוך המים – שבעה; והחליל – חמשה וששה.	
[ב] לולב שבעה, כיצד?	[ג] ערבה שבעה, כיצד?
יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת – לולב שבעה, ושאר כל הימים – ששה.	יום שביעי של ערבה שחל להיות בשבת – ערבה שבעה, ושאר כל הימים – ששה.
[ד] מצות לולב, כיצד?	[ה] מצות ערבה, כיצד?
[יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת], ³ מוליכין את לולביהן להר הבית, והחזנין מקבלין מהן וסודרין אותן על גב איצטבא, והזקנים מניחין את שלהן בלשכה. ומלמדים אותם לומר: 'כל מי שמגיע לולבי בידו הרי הוא לו במתנה'. למחר משכימין ובאין, והחזנין זורקין אותם לפניהם, והן מחטפין ומכין איש את חברו. וכשראו בית דין שבאו לידי סכנה, התקינו שיהא כל אחד ואחד נוטל בביתו.	מקום היה למטה מירושלים, ונקרא מוצא, יורדין לשם ומלקטין משם מורביות (= ענפים גדולים) של ערבה, ובאין וזוקפין אותן בצדי המזבח, וראשיהן כפופין על גבי המזבח. תקעו והריעו ותקעו. בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת, ואומרים: 'אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הצליחה נא' (תהלים קיח, כה). רבי יהודה אומר: 'אני והו הושיעה נא'; ואותו היום (- השביעי) מקיפין את המזבח שבע פעמים. בשעת פטירתן מה הן אומרים? יופי לך מזבח, יופי לך מזבח. רבי אליעזר אומר: 'לָהּ וְלָהּ מזבח, לָהּ וְלָהּ מזבח. [ו] כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהיו מלקטין אותן מערב שבת, ומניחים אותן בגיגיות של זהב כדי שלא יכמשו. רבי יוחנן בן ברוקה אומר: תריות (= ענפים) של דקל היו מביאין, וחובטין אותן בקרקע בצדי המזבח. ואותו היום נקרא יום חיבוט חריות. [ז] מיד התינוקות שומטין את לולביהן ואוכלין אתרוגיהן.
[ח] ההלל והשמחה שמונה, כיצד?	[ט] ניסוך המים כיצד?
מלמד שחייב אדם בהלל ובשמחה ובכבוד יום טוב האחרון של חג, כשאר כל ימות החג.	צלוחית של זהב מחזקת שלושת לוגים היה ממלא מן השילוח. הגיעו לשער המים, תקעו והריעו ותקעו. עלה בכבש ופנה לשמאלו, שני ספלים של כסף היו שם. רבי יהודה אומר: של סיד היו, אלא שהיו מושררין פניהם מפני היין. ומנוקבין כמין שני חוטמין דקין, אחד מעובה ואחד דק, כדי שיהו שניהם כלין בבת אחת, מערבי של מים מזרחי של יין. עירה של מים לתוך של יין ושל יין לתוך של מים – יצא. רבי יהודה אומר: בלוג היה מנסך כל שמונה. ולמנסך אומרים לו: 'הגבה ירך', שפעם אחת ניסך אחד על גבי רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהן. [י] כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהיה ממלא מערב שבת חבית של זהב שאינה מקודשת מן השילוח ומניחה בלשכה. נשפכה או נתגלתה - היה ממלא מן הכיור, שהיין והמים המגולין פסולים לגבי מזבח.
[סוכה שבעה, כיצד?]	
גמר מלאכול, לא יתיר סוכתו. אבל מוריד הוא את הכלים מן המנחה ולמעלה, מפני כבוד יום טוב האחרון של חג.	
[פרק ה]	
[א] החליל – חמשה וששה. זהו החליל של בית השואבה, שאינה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב. אמרו: כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה, לא ראה שמחה מימיו.	

³ **הערת העורך**: מילים אלו חסרות בכתבי היד (קאופמן ופארמה) ולכן הובאו בין סוגריים, אך מההמשך ברור שמדובר דווקא על שבת. על פשר השמטה זו ראו במאמרו של הרב דוב ברקוביץ, "לולב הגזול - ומלאה הארץ דעה – מבנה פרק ג ומשמעותו", המופיע בגיליון זה, בסוף פרק א, עמ' 88.

ג. הסבר חלוקת הפרק

הביטויים המנחים שעל פיהם ערכנו את הטבלה:

כותרת הפרק.	▪ משנה א:
הביטויים החוזרים: [...] שבעה כיצד ? יום [...] שחל להיות בשבת [...] שבעה, ושאר כל הימים ששה.	▪ משניות ב-ג:
הביטוי החוזר: מצות [...] כיצד ?	▪ משניות ד-ה:
התוכן: אופן קיום המצוה בשבת שבתוך המועד.	▪ משנה ח-ח ₂ :
הביטויים החוזרים: [...] שמונה/שבעה כיצד ? כבוד יום טוב האחרון של חג.	▪ משניות ה-ו, ט:
התוכן: אופן קיום המצוה בשבת שבתוך המועד.	

המעיין בפרק מבחין מיד בעריכה התוכנית המסודרת של הפרק, החל במשנה א, המהווה כותרת, ולאחריה משניות ב, ג, ג, 1ח, 2ח, המהוות פירוט:

"לולב וערבה – ששה ושבעה; ההלל והשמחה – שמונה; סוכה וניסוך המים – שבעה; והחליל – חמשה וששה".

[משנה א]

"לולב שבעה, כיצד?", "ערבה שבעה, כיצד?", "ההלל והשמחה שמונה, כיצד?", "סוכה שבעה, כיצד?".

[משניות ב, ג, ח]

ככלל, הפרק עוסק במספר הימים שבהם מקיימים כל אחת ממצוות חג הסוכות, כאשר המצוה האחרונה – המכונה במשנתנו "החליל" (ועניינה שמחת בית השואבה) – תפורט בהרחבה בפרק החמישי של המסכת, שמוקדש כולו לשמחת בית השואבה. דווקא בשל המבנה המסודר של כלל ופרט, בולטות בחריגותן משניות ד, ה, ו, ז. המשניות כתובות באופן סיפורי ומתארות את אופן קיום מצוות לולב, ערבה וניסוך המים, תוך מתן דגש על אופן קיום כל מצוה בחג שחל בשבת. מה עניינן של משניות אלה שאינן מנסחות את אופן קיום המצוה הרגיל, אלא מתארות את המקרה החריג של קיום המצוה בשבת.

במשניות ב, ג, ד, ה, ח ו-ט חוזרת על עצמה המילה 'כיצד':

"מצות לולב כיצד?", "מצות ערבה כיצד?", "מצות ניסוך המים כיצד?".

אך לא ראי זה כראי זה. במשניות ב, ג ו-ח, 'כיצד' משמעו – הסבר על הנתון המספרי של המצוה (ה'כמה'), ואילו במשניות ד ו-ה, 'כיצד' משמעו הסבר על אופן קיום המצוה (ה'איך').

שתי תופעות ספרותיות נוספות מצויות בפרקנו שיש לתת עליהן את הדעת. ראשית, העובדה כי אחר שמשנה ב דנה במספר ימי קיום מצות לולב, המשנה עוברת לדון במשנה ג במספר ימי קיום מצות ערבה ורק לאחר מכן שבה לדון במשנה ד ב"מצוות לולב כיצד?",

- ולאחר מכן, משנה ה חוזרת לדון בנושא: "מצות ערבה כיצד?". תופעה נוספת – מעניין לשים לב כי כל אחת ממצוות החג מסתיימת ב'קטטה':
- לולב – "והחזנין זורקין אותם לפניהם והן מחטפין ומכין איש את חברו, וכשראו בית דין שבאו לידי סכנה התקינו שיהא כל אחד ואחד נוטל בביתו".
 - ערבה – "היו מביאין וחובטין אותן בקרקע בצדי המזבח ואותו היום נקרא יום חבוט חריות".
 - "מיד התינוקות שומטין את לולביהן ואוכלין אתרוגייהן".
 - ניסוך המים – "ולמנסך אומרים לו הגבה ירך, שפעם אחת ניסך אחד על גבי רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגייהן".

ד. המשמעות הרעיונית של מבנה הפרק – הוויכוח על סמכות התורה שבעל פה

מתוך לימוד הפרק באופן זה, נקל לראות כי לפנינו שני מבנים השזורים זה על גב זה. תחילה מבנה 'מרובע' ובו משניות א, ב, ג, ח₁, ח₂, שעניינו מצוות החג ומספר ימי קיומן, ועל גביו מבנה שני משולש ובו משניות ד, ה-ז, ט-י, העוסק במתח שבין מצוות החג וקדושת השבת. במבנה הראשון מצוות החג המפורטות הן: לולב, ערבה, הלל ושמחה, וסוכה. אם נצרף את פרק ה משנה א, נוסף גם החליל, עם התיאור המפורט של קיום מצוות שמחת בית השואבה. במבנה השני ישנן שלוש מצוות בלבד שנבררו מתוך מצוות החג: לולב, ערבה וניסוך המים.

המחשבה בדבר הבחירה של מצוות אלה דווקא מתוך שלל מצוות החג, מעלה את העובדה כי מצוות אלה משותפות הן בכך שאינן מפורשות בתורה שבכתב, מקורן הברור הוא בתורה שבעל פה, ורמז לדבר – בכולן לא הודו הצדוקים והקראים וכל הכופרים בסמכות חז"ל:

[1] ניסוך המים – כידוע, אין לו מקור מפורש בתורה אלא רמז מצאו לו חכמים משינויי הלשון שבפרשת קרבנות החג בפרשת פינחס, אך בעצם כל כולו הלכה למשה מסיני:⁴ "דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן משום רבי נחוניא איש בקעת בית חורתן: עשר נטיעות, ערבה וניסוך המים – הלכה למשה מסיני".⁵

[2] ערבה – הקפת המזבח בערבה ומנהג חביטת הערבה אינם מפורשים במקרא, אלא מדרש הלכה או הלכה למשה מסיני: "ערבה – הלכה למשה מסיני. אבא שאול אומר: מן התורה, שנאמר: 'וערבי נחל' – ערבה ללולב וערבה למזבח".⁶

⁴ ראו ספרי במדבר, פייסקא קנ; בבלי תענית, ב ע"ב. אמנם בירושלמי מובא שרבי עקיבא חולק על דברי רבי יוחנן שניסוך המים הוא הלכה למשה מסיני, והוא סובר שניסוך המים מן התורה על פי הרמז שנזכר במקורות הנ"ל, ראו ירושלמי שביעית, פ"א ה"ה; סוכה, פ"ד ה"א; ראש השנה, פ"א ה"ג.

⁵ בבלי סוכה, מד ע"א. שם מובאת מחלוקת בין רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי האם ערבה היא יסוד נביאים או מנהג נביאים, והגמרא שם מקשה מכך על דברי רבי יוחנן עצמו שערבה היא הלכה למשה מסיני, עיינו שם. מכל מקום, ברור הוא שאין למצות ערבה יסוד ברור בתורה.

⁶ תוספתא סוכה, ג, א.

[3] ואפילו לולב, שהיא מצות נטילת ארבעת המינים, לכאורה, על פי פשוטו של מקרא, אין היא מצוה עצמאית אלא תיאור המרכיבים שמהם יש לבנות את הסוכה, וכך אכן נוהגים הקראים והשומרונים עד היום.⁷

מתברר אם כן, כי פרק ד במסכת סוכה עוסק על פני השטח בקיום מצוות החג במקדש, אך ברובד פנימי יותר הרי לפנינו פרק שכל כולו דיון במתח שבין הפרושים והצדוקים, בין מקבלי סמכות תורה שבעל פה לבין הכופרים בה, כאשר מצוות החג שאינן מפורשות ומבוארות בתורה הן דוגמאות מובהקות לפער שבין שתי הקבוצות.

עתה נוכל להבין מדוע בחרה המשנה לתאר במשניות ד, ה ו-ט את תיאור קיום המצוה בשבת דווקא. המתח בוויכוח בין הצדוקים לפרושים מגיע לשיאו סביב קיום מצוות החג בשבת שבתוך החג. בשבת מתנגשים שני הערכים – סמכות החכמים מחד, לעומת שמירת השבת מאידך. בעת שאנו נוטלים לולב אפילו בשבת, חוגגים עם ענפי ערבה אפילו בשבת, ומנסכים מים על גבי המזבח אפילו בשבת – הרי יש בכך הכרעה מובהקת לקבלת סמכותה של תורה שבעל פה. כפי שמובא במפורש במשנה מנחות לעניין קציר העומר, המתבצע אף בשבת למרות היותו כרוך המלאכה האסורה מדאורייתא בשבת:

כיצד היו עושים? שלוחי בית דין יוצאים מערב יום טוב ועושים אותו כריכות במחובר לקרקע כדי שיהא נוח לקצור. וכל העיירות הסמוכות לשם מתכנסות לשם כדי שיהא נקצר בעסק גדול. כיון שחשכה, אומר להם: בא השמש? אומרים: הֵיין! בא השמש? אומרים: הֵיין! מגל זו? אומרים: הֵיין! מגל זו? אומרים: הֵיין! קופה זו? אומרים: הֵיין! קופה זו? אומרים: הֵיין! בשבת אומר להם: שבת זו? אומרים: הֵיין! שבת זו? אומרים: הֵיין! אקצור? והם אומרים לו: קצור! אקצור? והם אומרים לו: קצור! אקצור? והם אומרים לו: קצור! שלשה פעמים על כל דבר ודבר, והם אומרים לו: הֵיין, הֵיין, הֵיין! כל כך למה? מפני הביתוסים שהיו אומרים: אין קצירת העומר במוצאי יום טוב.⁸

[משנה מנחות, י, ג]

כלומר, העסק הגדול המתרחש בעת קציר העומר במוצאי יום הראשון של פסח, ועל אחת

⁷ ראב"ע בפירושו לויקרא כג, מ, מקבל את פירושו 'המעתיקים' (חז"ל) ש"ולקחתם לכם" אינו לקיחה לשם מצוה אחרת, כמו למשל בלקיחת שה הפסח – "וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֵׁה לְבֵית אָבֹת שְׁה לְבֵית" (שמות יב, ג), אלא זוהי המצוה עצמה. וזה שלא כהבנת 'הצדוקים' (הקראים), שהביאו ראיה לשיטתם מספר נחמיה, שממנו עולה לכאורה שאכן מה שנוזר בפסוק בויקרא הם המרכיבים שמהם יש לבנות את הסוכה: "וַיִּמְצְאוּ פְתוּב בַּתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' בְּיַד מֹשֶׁה אֲשֶׁר יִשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּסֻפּוֹת פְּתָח בַּחֲדָשׁ הַשְּׂבִיעִי. וְאֲשֶׁר יִשְׁמִיעוּ וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּכָל עִרְיָהֶם וּבִירוּשָׁלַם לֵאמֹר צֵאוּ הֵרָר וְהִבִּיאוּ עָלַי זֵית וְעָלַי עֵץ שִׁמֹן וְעָלַי תְּרֵס וְעָלַי תְּמָרִים וְעָלַי עֵץ עֵבֶת לַעֲשׂוֹת סֶפֶת פְּתוּב. וַיִּצְאוּ הָעָם וַיְבִיאוּ וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם סֻכּוֹת אִישׁ עַל גִּגּוֹ וּבְחֻצְוֹתֵיהֶם... (נחמיה ח, יד-טז). ראב"ע דוחה את פירושו הקראים בכך שבספר נחמיה אין זכר ל"פרי עץ הדר" ול"ערבי נחל", ומופיעים שם "עלי הדרס" ו"עלי זית" שאינם נזכרים בתורה.

⁸ אלא במוצאי שבת, דכתיב: 'וספרתם לכם ממחרת השבת' (ויקרא כג, טו), ממחרת שבת בראשית משמע, ומסורת בידינו מאבותינו דהאי ממחרת השבת, היינו ממחרת יום טוב ראשון של פסח בין שחל בחול בין בשבת. וכן מציינו בספר יהושע: 'ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלי' (יהושע ה, יא), והרי נאמר בתורה: 'לחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה' (ויקרא כג, יד), ומאחר שתלה היתר החדש במחרת הפסח, הדבר ברור שמחרת הפסח הוא המתיר את החדש, ובו קוצרים העומר בין שחל יום טוב ראשון של פסח בחול בין שחל להיות בשבת" (פירוש רבי עובדיה מברטנורא, מנחות, י, ג).

כמה וכמה כשזה חל בשבת, וכדוגמתו השמחה הגדולה של בית השואבה, וכמו כן, חלוקת הלולים במקדש וליקוט הערבות ממוצא – כולם נעשים בפרהסיא כדי להוציא מלבן של צדוקים (או בייתוסים)⁹ המזלזלים במצוות אלה. גם ביום הכיפורים מצינו שחלק מההכנות שמכינים את הכהן הגדול בערב יום הכיפורים לקראת היום הגדול, היא השבועה שמשביעים אותו שלא ישנה מפני דעתן של צדוקים:

מסרוהו זקני בית דין לזקני כהונה והעלוהו לעליית בית אבטינס והשביעוהו ונפטרו והלכו להם ואמרו לו אישי כהן גדול אנו שלוחי בית דין ואתה שלוחנו ושליח בית דין משביעין אנו עליך במי ששכן שמו בבית הזה שלא תשנה דבר מכל מה שאמרנו לך הוא פורש ובוכה והן פורשין ובוכין.
[משנה יומא, א, ה]

ייתכן שסיפורי הקטטות המשובצים בכמה ממשניות הפרק, עניינן לרמוז על המתח המצוי בפרק כולו. במשנה ט לכאורה מפורשים הדברים:

ולמנסך אומרים לו: הגבה ירך, שפעם אחת ניסך אחד על גבי רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהן.
[משנה סוכה, ד, ט]

הביטוי "ניסך על גבי רגליו", יש בו מצלול לביטוי "להסך את רגליו", שמשמעו אדם היושב לעשות את צרכיו,¹⁰ מה שכמובן נותן קונוטציה שלילית למעשה של אותו כוהן. וכך, הכהן הצדוקי לא רק שלא ניסך מים על גבי המזבח כפי המצוה, אלא נמצא מזלזל במצוה בהשוואה שעשה בין מי השילוח למימי רגליו. ואולי זהו גם הפירוש למשנה י:

כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהיה ממלא מערב שבת חבית של זהב שאינה מקודשת מן השילוח ומניחה בלשכה. נשפכה או נתגלתה – היה ממלא מן הכיור, שהיין והמים המגולין פסולים לגבי מזבח.
[שם, י]

"נשפכה או נתגלתה" – אמנם הביטוי הוא פסיבי, אך ייתכן ש'היה מי שרצה' שהמים יישפכו או יתגלו, וכך תתבטל מצות ניסוך המים לפחות בשנה זו, כי הניח שלא ניתן יהיה להביא אחרים תמורתם בשל קדושת השבת. על כן פוסקת המשנה במקרה זה: "היה ממלא

⁹ הערת העורך: לעניין היחס בין הצדוקים והבייתוסים – יש מי שטען שהבייתוסים זהים לאיסיים (וזו גישה שנדחתה במחקר), ויש מי שטען שהיו כת בפני עצמה ולא היו קשורים לצדוקים. הגישה הרווחת במחקר היא זו הרואה את הבייתוסים כזהים לצדוקים או כתת-קבוצה בתוך הצדוקים. להרחבה ראו: אייל רגב, **הצדוקים והלכתם: על דת וחברה בימי בית שני**, יד יצחק בן-צבי, ירושלים תשס"ה, פרק א (עמ' 32-58). מסקנתו היא: "סבורני כי הגישה שהבייתוסים הם למעשה צדוקים עדיפה על ההפרדה בין שתי הקבוצות. אינני מוצא סיבה לחשוב כי הלכות הבייתוסים היו שונות משל הצדוקים וכי היו הבדלים חברתיים גדולים ביניהם... אולם יש להבהיר כי זוהי מסקנה על סבירות ולא על ראיות חותכות... מוטב היה לכאורה לנקוט משנה זהירות ולהפריד בין השתיים... אולם צעד שכזה עשוי ליצור עיוות חמור בחקר הצדוקים..." (שם, עמ' 58).

¹⁰ ראו שופטים ג, כד, והפרשנים שם (על עגלון מלך מואב); שמואל א' כד, ג, ותרגום יונתן שם (על שאול המלך).

מן הכיור, כלומר יש אפשרות 'מילוט' למקרה שאירעה תקלה מקרית או מכוונת. באופן מפורש יותר מופיעים הדברים בתוספתא:

לולב דוחה את השבת בתחלתו וערבה בסופו. מעשה וכבשו עליה ביתסין
אבנים גדולות מערב שבת, הכירו בהן עמי הארץ ובאו וגררום והוציאו
מתחת אבנים בשבת, לפי שאין ביתסין מודין שחבוט ערבה דוחה את
השבת.

[תוספתא סוכה (ליברמן), ג, א]

הצדוקי החס לכבוד 'תורתו' כובש אבנים על גבי ענפי הערבה כדי למנוע את הבאתם אל המזבח, מנסך את המים על גבי רגליו במקום על גבי המזבח, ושופך את המים שנשאבו מבעוד יום ומגלה את מכסה החבית של הזהב. הוא משתמש בכל האמצעים האפשריים על מנת שלא יקיימו את מצות הערבה וכדי שלא ינסכו מים על גבי המזבח, ובלבד שתתקיים מטרתו, שהיא ביטולה סמכותה של התורה שבעל פה, ה'מוסיפה' מצוות שאינן מופיעות בתורה, ולא עוד אלא מתירה לקיימן אף בשבת, על אף שבחלקן יש משום מלאכה האסורה בשבת.¹¹

באופן דרשני ניתן להציע, כי משנה ט – המתארת את שני הנקבים שהיו במזבח: "ומנוקבין כמין שני חוטמין דקין אחד מעובה ואחד דק כדי שיהו שניהם כלין בבת אחת" – מתארת היא בעצם את המבנה של הפרק כולו: שני טורים המתמזגים לטור אחד, האחד של יין והשני של מים. המתח שבין יין למים, הוא המתח הסמוי הרמוז בפרק. המים הם טבעיים ללא התערבות אנושית, ואילו היין נוצר במעשה האנושי מתוך הגפן הטבעית. המים הם התורה שבכתב, אשר כדברי הרמב"ן: "אמת וברור הוא שכל התורה מתחלת ספר בראשית עד 'לעיני כל ישראל' נאמרה מפיו של הקב"ה לאזניו של משה, כענין שאמר להלן: 'מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו' (ירמיה לו, יח)."¹² והיין הוא התורה שבעל פה, שמתגלה בכל דור ודור מתוך המאמץ האנושי בלימוד התורה שניתנה למשה בסיני, והרי היא כיון המתמזה מתוך הגפן בעמל תלמידי החכמים שבכל דור ודור.¹³

¹¹ אמנם זה נכון רק ביחס לקצירת העומר, אך ברור הוא שביצוע פעולות 'מיותרות' שאינן מצוה בשבת, פוגע בשמירת השבת. הבייתוסים אינם מודים כלל במצות ערבה, כפי שהם מתנגדים לכל המצוות שאינן מפורשות בתורה, אלא שקימה בשבת עומד בהתנגשות גדולה יותר ל'תורתם'.

¹² פירוש רמב"ן, הקדמה.

¹³ ראו בבלי חולין, צב ע"א, ששם משולים תלמידי חכמים לאשכולות הגפן, המלאים בעסיס שממנו מיוצר היין.